

K DĚJINÁM ČESKÉ FILOZOFIE 20. STOLETÍ

RENATA BOHÁČKOVÁ

BRNĚNSKÁ ŠKOLA PRÁVNÍ A NORMATIVNÍ TEORIE

Normativní teorie (ryzí nauka právní) je právně teoretickou (právně filozofickou) školou, která vznikla na počátku 20. století. Za jejího zakladatele je považován Hans Kelsen se svým spisem *Hauptprobleme der Staatsrechtslehre*¹ z roku 1911. Řadu myšlenek normativně teoretických vyslovil však již dříve náš právní filozof František Weyr v pracích *Příspěvky k teorii nucených svazků*² a *Zum Problem eines einheitlichen Rechtssystems*.³

Hlavní příčinou vzniku normativní teorie byla nespokojenost obou jejich tvůrců se stavem obecné právní nauky. Té byl vytykán především nedostatek jednotné noetiky a metodologie a z toho plynoucí absence jednotné poznávací soustavy, metodologický synkretismus a nedůsledná konstrukce pojmů.

Normativní teorie, inspirována Kantovým kritickým idealismem, zkoumá tvorbu apriorních principů právního poznávání, jejich platnost a hodnotu za účelem jejich použití v právní praxi. Při analýze práva, resp. právního vědomí rozlišuje prvky formální a prvky látkové s tím, že chce být teorií jen o prvcích formálních.

Základem jejího učení se stala kantovská myšlenka dualismu přírody a mravnosti (čistého a praktického rozumu). Podle Kanta „měti vyjadřuje druh nutnosti a spojení, které se jinak nevyskytuje v celé přírodě“. Normativní teorie si vytyčila úkol vybudovat metodu poznávání světa, jaký má být (Sollen), a to rov-

¹ K e l s e n , H.: *Hauptprobleme der Staatsrechtslehre*, Tübingen 1911.

² W e y r , Fr.: *Příspěvky k teorii nucených svazků*. In: *Knihovna Sborníku věd právních a státních*, sv. XI., Praha 1908.

³ W e y r , Fr.: *Zum Problem eines einheitlichen Rechtssystems*. In: *Archiv für öffentliches Recht*, roč. 1908.

nocennou metodě, již je poznáván svět, jaký je (Sein). Tím ovšem již Kanta opustila.

Po vzoru Kantova pojetí protikladu lidského intelektu a lidské vůle a s tím souvisejícího protikladu poznávání (teorie) a chtění (praxe) normativní teorie přísne rozlišuje mezi kognitivní a volitivní sférou, mezi funkcí poznávací a volní, a dochází k závěru, že věda má co činit s poznáváním, ale ne s vůlí. Z toho plyne její ostrá antiideologická tendence a akcentace hodnotového relativismu. Normativní teorie chce být vědou, nikoli politikou. Poznání absolutního dobra, absolutního práva a absolutní spravedlnosti není možné.

Normativní teorie klade důraz na požadavek ryзости (čistoty) metody právní vědy (odtud její označení „ryzí nauka právní“). Hlavním jejím úsilím bylo očistit metodu tradiční právní vědy od metodologicky cizích příměsků přírodovědeckých a sociologických a vybudovat metodu normativního a tedy i právního poznávání. Požadavkem „čistoty“ chce normativní teorie zajistit poznání, které bude směřovat jen na právo, a chce z poznání vyloučit všechno, co nepatří k předmětu označenému exaktně jako právo.

Charakteristickým rysem normativní teorie je její pozitivistická tendence: normativní teorie chce být teorií pozitivního práva. Odtud plyne její kritické stanovisko k ostatním směrům v právním myšlení. Přirozenoprávnímu učení a historickoprávní škole vytýkala jejich nenormativní charakter, jejich snahu hledat zdroj platného (pozitivního) práva v přírodě, Bohu, rozumu nebo v lidu, resp. v jeho duchu, a stavět tak do protikladu pravé právo k právu umělému, pozitivnímu. Sociologie v právní vědě nemůže uspokojivě vyřešit žádný ze základních problémů normativních, neboť se od normativní teorie liší nejen v předmětu svého poznávání, ale i v metodě. Takto setrvale odmítavý postoj k sociologii v právní vědě je příznačný především pro Weyrovo učení.

Kantovi stoupenci se brzy rozdělili do několika různých škol a směrů, z nichž každý chápal Kantovu filozofii jinak, takže jejich výsledky se často velmi rozcházel. V rámci normativní teorie je možné najít dvojí pojetí, která mají ovšem řadu styčných bodů. Kelsen a jím ovlivnění filozofové chápou Kantovu kritickou metodu v pojetí novokantovského směru marburského: na samotného Kelsena mělo velký vliv dílo Hermanna Cohena. Naproti tomu na Weyra a jeho školu působilo schopenhauerovské pojetí kritické filozofie. V normativní teorii se tak vytvořila škola vídeňská, v čele s Hansem Kelsenem, a brněnská normativní teorie, jejíž hlavou byl František Weyr.

Brněnská škola právní není totožná s normativní teorií (pěstovanou na brněnské právní fakultě). K brněnské škole právní patří nejen vlastní představitelé normativní teorie – František Weyr, Jaromír Sedláček, Adolf Procházka a částečně i Zdeněk Neubauer a Vladimír Kubeš, ale i ti, kdož sice filozoficky vyšli z normativní teorie a některé její závěry přijímali do svých soustav, avšak v řadě podstatných bodů se od ní odlišovali. Například Karel Engliš svým noetickým postojem sice přisvědčuje pluralitě poznávacích metod, buduje však tripartici toho, co je, co má být a toho, co je chtěno. Do brněnské právní školy patří dále i ti, kteří

k normativní teorii zaujímal stanovisko kritické, a proto je nemůžeme považovat za její jednoznačné stoupence, které však s ní spojuje společný kriticismus v právní metodologii (Jaroslav Kallab). Nesporné však je, že jádrem celé brněnské právní školy byla normativní teorie, rozvíjená na brněnské právnické fakultě.

Zakladatelem a hlavním představitelem brněnské větve normativní teorie byl *František Weyr*. Jako jediný u nás zpracoval normativní teorii v ucelené podobě, poprvé ve své práci *Základy filozofie právní* (1920),⁴ podruhé v *Teorii práva* (1936).⁵

František Weyr si stanovil úkol vybudovat skutečnou teorii práva, jejíž existenci postrádal již od svých studentských let. Zastával názor, že každá věda, tedy i právní věda, musí mít svůj filozofický základ, svůj systém vědeckého poznávání. Stanovil požadavek jednotnosti vědeckého poznávání, která může být zaručena pouze vědomou naukou o poznávání, noetikou.

Weyr vychází ve svém učení z Kantovy filozofie, kterou ovšem přijímá v interpretaci A. Schopenhauera. Právě Kantův kritický idealismus rozlišoval ostře mezi poznáváním a chtěním, intelektem a vůlí a také stanovil tezi o přínosu subjektu do poznání.

Podle Weyra si lidský rozum (poznávající subjekt) vysvětluje dění ve vnějším světě (v přírodě) pomocí pojmů příčiny a účinku, tj. pomocí kauzálního zákona. Vedle toho jsou mu vrozeny také jiné pojmy, stejně původní, které pro oblast přírodovědeckého (kauzálního) poznávání nemají žádný význam: norma, povinnost, trest, vina a jiné. Ty jsou rozhodující pro poznávání normativní. Člověk si tak může představovat určitou věc buď jako jsoucí (existentní), jestliže ji pozoruje měřítky času, prostoru a kauzálního zákona, nebo jako povinovanou či chtěnou, pokud o ní uvažuje z hlediska povinnosti či chtění. Vždy však jde o jednu a tutéž věc. „Tato představa (konstrukce) je přínosem poznávajícího subjektu; odmyslíme-li si ji, zůstává jakožto předmět poznávání věc o sobě, tedy předmět zásadně nepoznatelný. Přes tuto nepoznatelnost je ve smyslu noetickém tato „věc o sobě“ předmětem poznávání...Její jediná vlastnost, kterou jí jako takové můžeme připsat, je „danost“, t.j. právě vlastnost být předmětem poznávání. Tato danost nijak nespadá v jedno s pojmem existence či skutečnosti. Neboť „skutečným být“ znamená být předmětem poznávání kauzálního (přírodovědeckého), a nikoliv poznávání vůbec...Obdobou přírodovědecké existence (skutečnosti) v oboru normativním je platnost...jinými slovy: povšechná danost (Gegebenheit), jeví se z hlediska kauzálního jako existence (skutečnost), z hlediska normativního jako platnost. Příroda (jako taková) existuje, norma platí.“⁶

Jestliže chápeme normu jako výraz vůle nebo jako postulát, nacházíme se na poli teleologického poznávání. Pod vlivem Engliše tak získává Weyr z dualismu Sein – Sollen trialistickou koncepci (ontologie, normologie a teleologie). Předmě-

⁴ Weyr, Fr.: *Základy filozofie právní* (Nauka o poznávání právnickém), Praha 1920.

⁵ Weyr, Fr.: *Teorie práva*. In: *Sbírka spisů právnických a národohospodářských*, sv. LXXXIII, Brno–Praha 1936.

⁶ Tamtéž, s. 25.

tem přírodovědeckého (kauzálního) poznávání je vnější svět, příroda (něco, co je), předmětem normativního poznávání je norma (něco, co má být) a předmětem teleologického poznávání je postulát (něco, co je chtěno). Kelsen oproti Weyrovi zná jen kauzalitu a normativitu, teleologie je pro něj jen obrácenou kauzalitou.

„Předmětem normativního poznávání jsou normy. Norma je výraz něčeho, co být má. Lze tedy říci, že poznávajíc normy, poznáváme jejich obsah, t.j. to, co podle nich být má. Obsahem normy může být cokoli. Z toho plyne, že obsah sám nerozhoduje o metodě poznávací, nýbrž jediné forma, ve které vystupuje, t.j., že předpokládáme, že onen obsah být má, jinými slovy: že se vyskytuje v normě.“⁷ V obecnosti se tento obsah jeví jako povinnost. Povinnost a norma jsou základními pojmy normativního poznávání. Pod vlivem Engliše řeší Weyr i otázku vztahu „normy“ a „soudu“ a dochází k závěru, že norma, výraz „měti“ (Sollens), není soudem ve smyslu logiky.

Základním východiskem Weyrovy filozofie je nezměnitelný vztah poznávajícího subjektu a poznávaného objektu. „Kritický idealismus, chtěje udržet protiklad mezi subjektem a objektem poznávání..., musí vycházet i z protikladu mezi dvěma činiteli, které ve světě vnějším, poznávaném kauzálním zákonem, vždy jen pospolu se vyskytují: mezi intelektem (funkcí poznávací) a vůlí (funkcí volní).“⁸ „Tvrdit, že poznávající subjekt (obecně: věda) svou funkcí tvoří teprve normy, znamená tudíž opuštění základní pozice noetické, která vychází z protikladu: (poznávající) subjekt a (poznávaný) objekt.“⁹ Objekt musí být předpokládán. Poznání (intelekt) netvoří předmět, tedy ani právní věda netvoří normy, nýbrž je jen poznává.

Zatímco Weyr staví poznávající subjekt proti poznávanému objektu a poznávací proces nepojímá jako proces tvůrčí, Kelsenovu teorii poznání ovládá idea spontaneity rozumu, předmět poznání je výsledkem celého procesu poznání a není tedy od počátku dán.

Jaromír Sedláček byl prvním teoretikem ryzí nauky právní v oblasti občanského práva. K normativní teorii se přihlásil svým druhým samostatným spisem *Vlastnictví a vlastnické právo* (1919). Současně své noetické stanovisko rozvedl v učebnici *Občanské právo československé. Všeobecné nauky* (1931).

Sedláček je stoupencem Kantova kritického idealismu, mnohdy však jde svými vlastními cestami, které se dost odchyľují od původních koncepcí normativní teorie. V jednotlivostech na něho zapůsobily obraty, které ve svém učení provedl Kelsen, a zanechala na něm své stopy i Husserlova terminologie. Místo názvu „normativní teorie“ zavádí název „normologie“. Tuto normologii pojímá jako vědu, která se zabývá funkcemi pojmu práva, resp. stanoví myšlenkové vztahy mezi normami, zatímco normativní vědy jsou ty, které mají za úkol vytvářet normy. Jako takové vědy uvádí logiku, gramatiku a etiku.

Sedláčkovým přínosem pro právní vědu (normativní teorii) je rozpracování problému interpretace. Normativní teorie mu nevěnovala takovou pozornost, ja-

⁷ Tamtéž, s. 34.

⁸ Tamtéž, s. 30.

⁹ Tamtéž, s. 27.

kou si tento – jeden z hlavních problémů právních – zasluhuje. Snad je to spojeno s tou okolností, že Kelsen i Weyr (jakož i ostatní představitelé normativní teorie) byli učitelé práva veřejného, kde otázka interpretace nevystupuje tak zřetelně do popředí jako v právu soukromém.

Na Sedláčkovu řešení otázky interpretace měla vliv zejména Kantova Kritika soudnosti, ve které se autor snaží vybudovat most mezi světem bytí (Sein) a světem měti (Sollen) pomocí teleologie. Rovněž Sedláček při svých právních úvahách doplňuje normologický aspekt teleologickým, v němž nachází východisko pro řešení problému interpretace. Ve svých četných pracích se snaží dokázat, že zavedení teleologie do právních úvah v žádném případě neznamená odbočení od normativního pojetí, nýbrž naopak její důsledné provádění.

Velký význam pro jurisprudenci má i Sedláčkovu dělení právních pojmů na čisté (ryzí), obsahové a systematické, stejně jako jeho řešení otázky vztahu soukromého a veřejného práva, věcného a obligačního práva, práva materiálního a formálního, jakož i jiných dualismů tradiční právní vědy.

Práce *Adolfa Procházk*y jsou v podstatě konformní s duchem Weyrovým. Jeho přínos do normativní teorie spočívá v oblasti tvorby práva. S jeho jménem je spojena zejména problematika automatické normotvorby, kterou podrobně rozpracoval v knize *Tvorba práva a jeho nalézání* (1937). Problém automatické normotvorby vznikl v okamžiku, kdy vedle statického hlediska přijala normativní teorie také hledisko dynamické, při kterém se do popředí zájmu dostává otázka tvorby, vzniku a zániku norem. Automatická normotvorba spočívá v tom, že norma vzniká bez intervence vědomě projevené vůle.

Přestože *Zdeněk Neubauer* bývá řazen mezi stoupence normativní teorie, lze u něj zaznamenat zřejmé opuštění jejich pozic. Již ve svém spise *Pojem státního území* (1935) zaujímá k obecným noetickým problémům stanovisko, které se výrazně odklání od tradičního pojetí kritického idealismu. Neubauer podlehl rozporu spočívajícímu v konstrukci kantovské „věci o sobě“. Podle něj se v lidském intelektu prosazuje vrozená touha po jednotnosti poznání, tj. po překlenutí různých dualismů a trialismů. Prohlašuje, že je nutné, aby vzdor metodologickému pluralismu byl přijat předpoklad jednotnosti, resp. totožnosti zkušenostního objektu, jakožto předmětu poznání, na který se díváme z různých hledisek, resp. poznáváme různými vědeckými metodami. Proto se mu stává předmětem poznávání týž zkušenostní objekt. Tento „zkušenostní objekt“ se velice podobá Englišově „realitě“ a Kallabově „zkušenosti“. Tak se předmětem normativního poznávání pro Neubauera stává lidská vůle, nikoliv norma. Snaží se konstruovat normativitu jako logický poznávací postoj k volním obsahům vědomí, charakterizovat logickou kategorií „má být“ v těsném vztahu k volní tendenci a učinit ji pro normativní poznávání obecně platnou.

Ve své druhé práci *Státověda a teorie politiky* poukazuje Neubauer na nezbytnost zkoumat stát jako celkový jev, poznávat jej v celé jeho skutečnosti, neboť podle Neubauera, na rozdíl od Weyra, není stát pouhým normovým souborem.

Vladimír Kubeš vyšel původně z normativní teorie a tedy i z Kantovy filozofie, postupně však Kantův metafyzický agnosticismus a úzké meze, které právní filozofii určila normativní teorie, překonává, a to především pomocí kritické ontologie Nicolaie Hartmanna. U Kubeše tak můžeme vysledovat dvě vývojové fáze.

Svémi právně teoretickými počátky tkví Kubeš v normativní teorii. Jako žák Weyra a Sedláčka analyzuje v jejím duchu problematiku občanského práva. Jeho nejdůležitějším právně filozofickým poznatkem z té doby je jasné rozlišování mezi dvěma otázkami právní platnosti: jednak platnosti systému norem, jednak platnosti určité normy jako součásti platného systému norem. Velký význam má Kubešovo zavedení pojmu pozitivního práva sekundárního, kterým je objasněn právní charakter soudního rozhodnutí na základě „přirozených zásad právních“. Konstrukcí harmonického dualismu pozitivního práva primárního a pozitivního práva sekundárního se Kubešovi podařilo překlenout propast mezi pozitivisty a stoupenci volnějšiho právního pojetí a splnit tak úkol, o jehož řešení právní myslitelé usilovali po řadu století.

Ve druhé fázi se Kubeš evidentně rozchází s normativní teorií, s jejími filozofickými (noetickými) základy, i když kontinuitu s idealistickou filozofií svým novým pojetím nepřerušuje. Pod vlivem kritické ontologie N. Hartmanna, právní sociologie, jakož i materialistického pojetí svůj pohled rozšiřuje.

Kubešův přechod ke druhé fázi jeho právní filozofie představuje kniha *Právní filozofie XX. století (Kantismus, hegelianismus, fenomenologie a teorie myšlenkového řádu)*.¹⁰ Při výkladu a analýze významných právně filozofických směrů 19. a 20. století překračuje již hranice ryzí nauky právní. Objevuje se zde zejména popření základního teoretického východiska normativní teorie, která především pod vlivem A. Schopenhauera vedla absolutní cenzuru mezi tzv. kognitivně právní a volitivně právní sférou. Kubeš také zdůrazňuje dictum novofriesovského filozofa Leonarda Nelsona, že tvrzení, podle kterého nelze vědeckými pouty logiky zvládnout volitelně právní sféru, je bez důkazu nevědecké.

Základem celé Kubešovy filozofie je optimistický postoj ke světu. Kubeš vychází z předpokladu, že nejen u individuí v průměru jde o stoupající tendenci na nekonečné cestě k dosažení dokonalosti (k dosažení normoidejí pravdy a správnosti, mravnosti, práva a krásna), nýbrž i v dějinném výhledu s ohledem na lidstvo jako celek. Kubeš souhlasí s Hartmannovým názorem, že studiem fenoménů není možné zjistit, zda se lidstvo pohybuje na cestě k normoidejím. Neustálá tendence k dokonalosti je nejzákladnějším předpokladem každé vědy, tedy i filozofie. Každá věda, má-li mít smysl, vyžaduje optimistický pohled. V tomto optimistickém postoji ke světu je zakotven dualismus světa reálného a světa ideálního, říše normoidejí. Všemu pozitivnímu, reálnému je vlastní vztah k ideji, resp. normoideji, k ideálnímu světu. Je to vnitřní podmínka platnosti všeho toho, co je pozitivní. Myšlenka ideálního světa je v podstatě předpokladem všech věd a konkrétního života každého jednotlivého člověka. Z této představy o ideálním

¹⁰ K u b e š, V.: *Právní filozofie XX. století (Kantismus, hegelianismus, fenomenologie a teorie myšlenkového řádu)*, Brno 1947.

světě tryská „měti“ (Sollen), povinnost. Jen měti plynoucí z normideji je ryzí a absolutní. „Měti“ není něčím toliko formálním, jak se podle názoru Kubeše mylně domnívá ryzí nauka právní, nýbrž má tentýž obsah jako samy normoideje. Celé lidské bytí není nic jiného, než pokus, ovšem nekonečný, dosáhnout absolutní výše ideálního světa a splynout s ním. Normoideje a schopnost člověka následovat je nebo jednat proti nim, znamenají svobodu vůle člověka a současně smysl lidského života. Zde právě tkví měti a celý protiklad měti a bytí. Právo nepatří do světa ideálního, jak se domnívala ryzí nauka právní, ale do světa reálného, do té stupňovité výstavby čtyř vrstev bytí, především do oblasti bytí duchovního.

Jaroslav Kallab, právní filozof a učitel trestního práva, stál pod rozhodujícím vlivem novokantovské školy Windelbandovy a Rickertovy, jakož i učení Bergsonova. K Weyrovi a jím vytvořené škole zaujímal kritický postoj. Protože však přitom zdůrazňoval kladný Weyrův přínos pro právní vědu, poskytoval Weyrovi podněty ke zdokonalování a prohlubování jeho nauky. I když Kallab není stoupencem normativní teorie, je zahrnován do brněnské právní školy, kterou charakterizuje především criticismus v právní metodologii.

František Weyr charakterizoval shody a rozdíly Kallabova učení ve vztahu k normativní teorii v práci *Právní věda a věda o právu*.¹¹ Kallab se s normativní teorií rozchází především v řešení předmětu normativního poznávání: tímto předmětem je podle Kallaba jakási skutečnost – předmět (roz. empirický), o němž lze stejně dobře činit výpovědi existenciální jako normativní. Lze o ní vypovídat jaká je, nebo jaká má být. Tím se Kallabova „skutečnost“ přibližuje Englišově „realitě“ a vzdaluje od kantovského pojetí „věci o sobě“. Kallab se stává noetickým monistou a zůstává metodologickým dualistou. Tak se i u Kallaba, stejně jako u Engliše a Neubauera (i jiných), kteří jinak vyznávají kriticko-idealistickou filozofii ve smyslu Kantově, projevuje tendence směřující k překlenutí několikeré noetiky a tím i k jednotnosti všeho poznávání.

Kallab dále neuznává základní protiklad mezi intelektem a vůlí, mezi poznáváním (teorií) a chtěním či tvořením (praxí). Jeho noetika je volitivní, kdežto noetika normativní teorie je kognitivní. Proto připouští představu poznávací funkce jako tvorby něčeho, a tak odlišuje „vědu o právu“ od „právní vědy“: první pouze reprodukuje (poznává) předmět poznání, tj. normy, druhá jej tvoří. Postoj této tvořící vědy je přes veškeré protesty jeho zastánců svou podstatou přirozenoprávní, zatímco postoj vědy o právu spadá v jedno s metodou, která se v oblasti normativní nazývá pozitivistická. Od starších přirozenoprávních teorií se Kallab liší tím, že tento materiální princip nahrazuje principem formálním, který podle něj spočívá v jednotnosti poznání. Z této jednotnosti poznávání plynou objektivní (obecně platné) konkrétní obsahy norem.

Karel Engliš, významný národohospodář první republiky, vyšel původně z normativní teorie, z učení Kelsenova a Weyrova, a tedy i z Kantovy kritické filozofie. Stopy Kantova učení, viděného prostřednictvím A. Schopenhauera, nese jeho

¹¹ Weyr, Fr.: *Právní věda a věda o právu*. In: *Sbírka spisů právnických a národohospodářských*, sv. LXXIV, Brno 1935.

první noeticko–logická práce Nástin národohospodářské noetiky (1917). Na tomto stanovisku však Engliš nesetřval; jeho intenzivní noeticko–logické práce vrcholící v jeho Velké logice a Malé logice, nakonec vyústily ve zvláštní filozofické učení.

Ve Velké logice uvádí Engliš kritiku Kantova učení a snaží se poukázat na rozdíl mezi kantovským pojetím a svou ideou myšlenkového řádu.

Podle Engliše není apriorních čistých pojmů – „představ“ a názorů ani ze smyslovosti, ani z čistého rozumu. Všechny naše myšlenkové výtvořky jsou (pokud nejsou determinovány jinými), útvary účelové, které nám nejlépe umožňují postihnout a pochopit skutečnost. Těmito útvary jsou jen pojmy a pak soudy, protože představa není myšlenkově zpracována. Všechny tyto pojmy tvoří soustavu se všemi souvislostmi a vztahy mezi pojmy, které ji tvoří, myšlenkový řád jako účelový poznávací instrument. Myšlení je účelová aktivita, pořádkování myšlenkových obsahů za účelem dosažení poznávacího cíle. Engliš ukazuje, že instrumentem k tomu je myšlenkový řád jako soustava jednotek myšlenkových obsahů se všemi vztahy mezi nimi a dovozuje, že také tento myšlenkový řád je účelový výtvoř. O skutečnosti, která je o sobě, bez našeho poznání, nelze nic vědět. Co o ní víme, je jen výsledkem našich smyslových vjemů a představ a pak jejich myšlenkového zpracování myšlenkovým řádem jako poznávacím instrumentem. Cokoli o skutečnosti vypovídáme, je tudíž již tímto řádem zpracováno podle jednoho ze tří způsobů pozorování. Naše myšlenkové obsahy o skutečnosti jsou podmíněny způsobem pozorování a o těžce skutečnosti můžeme mít i více různých myšlenkových obsahů podle způsobu pozorování. „Pořádajíc v mysli skutečnost podle determinovanosti, pořádkujeme tyto myšlenkové obsahy, odpovídající různým způsobům pozorování.“ Engliš buduje trojí způsob pozorování skutečnosti: ontologický, normologický a teleologický.

Vztahem své nauky k normativní teorii se Engliš zabývá v pojednáních Poměr mých Základů hospodářského myšlení k normativní teorii právní a Teleologická teorie národohospodářská a normativní teorie právní. Zvláštnost Englišovy národohospodářské teorie a její souvislost s normativní teorií spočívá v konstrukci noetického triadismu, jímž nahrazuje dualismus kauzálního a normativního poznávání, a to tak, že vsunuje mezi obě tyto poznávací metody metodu teleologickou jako rovnocenný třetí článek.

Englišův přínos spočívá právě v tom, že vybudoval metodologii, resp. noetiku teleologického způsobu poznávání. Předmětem teleologického poznávání je to, co je chtěno (postulát), na rozdíl od předmětu normativního poznávání, kterým je to, co být má, a kauzálního poznávání, jehož předmětem je to, co je. Tento postulát je zřejmou obdobou normy a vůle v něm vyjádřená obdobou povinnosti obsažené v normě. Normu je tak možno chápat nejen jako výraz něčeho, co být má, ale je v ní možno spatřovat i výraz něčeho, co je chtěno (výraz vůle).

Teleologický, neboli účelový postoj je především postojem činitele, který normu tvoří (činitele normotvorného), který v jím vytvořené normě vyjadřuje svou vůli, aby to, co stanoví jako povinnost, se skutečně stalo. Ve svém výtvořku tedy normotvůrce spatřuje prostředek, jímž může být dosaženo určitého účinku, který je cílem

normotvůrce. Teleologický postoj jako postoj činitele normotvorného, je v oblasti právní vědy především postojem zákonodárce, zatímco normativní postoj je stanoviskem činitele povinnostního, kterému norma ukládá povinnosti. To, co se povinnostnímu subjektu jeví jako norma (výraz něčeho, co být má), jeví se normotvornému subjektu jako postulát (výraz něčeho, co je chtěno). Od obou činitelů – povinnostního a normotvorného – je nutno dále rozeznávat činitele, jehož úkolem je poznávat, tj. tvořit poznatky. Tento poznávající činitel vůbec nic nechce (jen právě poznávání). Teleologického hlediska se používá zejména ve vědách, jejichž předmětem poznávání je vědomé účelové jednání, tj. ve vědách národohospodářských.

V mnoha pracích „se objevují i u Engliše... následky antinomie kantovského pojmu „věci o sobě“, která zároveň je a zároveň nemůže být předmětem lidského, a tudíž i vědeckého poznávání“.¹² Engliš rozlišuje tři základní formy pozorování, které vedou k různým pojmům, i když o téže skutečnosti: kauzální (ontologický), při kterém si představujeme jevy jako jsoucí, normologický, při kterém si představujeme jevy jako něco, co být má, a při teleologickém jako něco, co je chtěno. Bez nich je předmět zásadně nepoznatelným, tedy tím, čemu Kant říká „Ding an sich“. „Vedle toho ale nacházíme u Engliše představu, že předmětem teleologického poznávání jsou zjevy, pokud jsou představovány jako chtěné... Tyto „zjevy“ zůstávají – z hlediska kritického idealismu představou velmi neurčitou, pokud je neumístíme v oblasti kauzálního poznávání (jako fainomena) a jejich představa znamená...odklon od ryzího idealismu k realismu. Stávají se totiž jakousi „skutečností“ (realitou), která zde je bez ohledu na stanovisko, jež zaujímá poznávající subjekt... Učení Englišovo, že předmětem kteréhokoliv poznávání, pokud je empirické, jsou zjevy – a nikoliv kantovské Ding an sich, které se poznávací metodou jeví jako ten či onen předmět poznávání – může ale také znamenat odřeknutí se transcendentálních problémů noetických, t.j. problém „dannosti“ něčeho, jako předmětu poznávání, přestává vůbec být problémem.“¹³

POUŽITÁ LITERATURA

- Weyr Fr.: Teorie práva. In: Sbíрка spisů právnických a národohospodářských, sv. LXXXIII, Brno–Praha 1936.
- Weyr Fr.: Úvod do studia právního (Normativní teorie), Brno 1946.
- Kubeš V.: Právní filozofie XX. století (Kantismus, hegelianismus, fenomenologie a teorie myšlenkového řádu), Brno 1947.
- Kubeš V. – Weinberger O.: Die Brünner rechtstheoretische Schule (Normative Theorie), Wien 1980.
- Gerlich K.: K šedesátým narozeninám Františka Weyra. In: Časopis pro právní a státní vědu, roč. XXII, č. II–III, Brno 1939, s. 81.

¹² Weyr, Fr.: Teorie práva, 1936, s. 367.

¹³ Tamtéž, s. 367–368.

- Neubauer Z.: Weyrova teorie práva. In: Časopis pro právní a státní vědu, roč. XX, Brno 1937, s. 64 an.
- Kubů L.: Ryzí nauka právní v kontextu buržoazního právního myšlení, Brno 1977.
- Zahálka V.: Englišova kritika normativní teorie. In: k odkazu prof. Františka Weyra, Sborník příspěvků z mezinárodní konference. Brno 1991.
- Vlček E. – Bílý J.: Brněnská právnická fakulta a normativní teorie. In: Normativní teorie práva v kontextu právního myšlení. Sborník příspěvků z mezinárodní konference. Brno 1991.

Autorka stati je odbornou asistentkou Katedry právní teorie Právnické fakulty Masarykovy university. (Pozn. redakce)